

Jelena Kovačić:

Preko sedam mora, preko sedam gora: Autotematiziranje procesa rada – od straha do odgovornosti

ZAŠTO?

Nezahvalna pozicija analiziranja vlastitog autorskog rada, zahvatila me iz jednostavne situacije što je autotematiziranje vlastitog procesa postalo jednako delikatno kao i tematiziranje rata, odnosno konkretnije migrantske krize kojom sam se, u suradnji sa stalnom suradnicom redateljicom Anicom Tomić, bavila u našem posljednjem autorskom projektu - predstavi *Preko sedam mora, preko sedam gora* u izvedbi Kazališne družine Pinkleci iz Čakovca, koja je tom predstavom obilježila i 30 godina postojanja.

O toj delikatnoj temi bilo je teško govoriti, strukturirati je i dati joj sadržaj, jednako kao što je sada teško tematizirati vlastitu autorsku poziciju (u ovom slučaju koautorsku). Stoga je ovaj kratki esej više pokušaj „autoosvrta“ (ako takvo što uopće postoji), na pitanja koja si postavljamo općenito u radu u kazalištu, s obzirom da su procesi rada u kazalištu za tzv. odraslu publiku jednako vrijedni i kompleksni kao i procesi rada u kazalištu za dječju publiku.

Iz dosadašnjeg rada u kazalištu za djecu shvatila sam da je dječju publiku nažalost najlakše manipulirati. U hrvatskoj kazališnoj zajednici još je uvijek negdje uvriježeno da je kazalište za djecu manje vrijedno, manje isplativo, da ga je lakše raditi, možda između ostalog i zbog toga što kazalište za djecu raspolaže manjim budžetima, pa su honorari manji, jednako kao što je manji i medijski prostor koji bitno utječe na njegovu vidljivost. S druge strane ni roditelji baš često ne idu u kazalište, što zbog pomanjkanja interesa, što zbog nedostatka financijskih sredstava za kulturne sadržaje, pa često i sami nasjednu na predstave upitnog sadržaja i poruke, misleći da je to ono što bi kazalište za djecu zapravo trebalo biti. Odgovornost roditelja, kao i učitelja, pedagoga, baka ili djedova koji u pravilu vode djecu u kazalište, je velika i možda bismo prvo njih trebali educirati, kako bi oni mogli raditi dobre izbore za svoju djecu. Posljedica svega navedenog je upravo svojevrsna hiperprodukcija najrazličitijih predstava za djecu, često upitnog sadržaja, kvalitete i strukture. Nažalost djeca i takve sadržaje jako dobro prihvaćaju, pa je uvriježena ideja da su djeca najstroži kritičari pomalo floskula. No s druge strane, djeca zasigurno jesu specifični gledatelji. Ona su

neopterećena prethodnim znanjima i očekivanjima, neinficirana unaprijed stvorenim stavovima o tome što valja, a što ne valja gledati. Njihovo je gledanje stoga možda zaista jedino istinsko i iskreno gledanje jer ne ovisi o društvenom dogovoru koji nam propisuje norme pristojnog, u njemu nema kalkulacija ni skrivenih namjera. Upravo je zato odgovornost autora u kazalištu za djecu veća, jer njegova publika još uvijek vjeruje u ono što u zamračenoj kazališnoj dvorani gleda, što god da to bilo. Možda je zato, jednom davno Stanislavski rekao da između kazališta za djecu i odrasle nema bitne razlike, osim što kazalište za djecu mora biti bolje.

No, postoji jedna mala razlika između tih i takvih sadržaja koji na jedan površan način pristupaju kazalištu za djecu i onih drugih sadržaja, koji pokušavaju ne samo kroz vizualni identitet predstave i sadržajni aspekt, nego kroz cijelu gustu strukturu, kao i poruku pobuditi u djeci onaj dio nesvjesnog, kojeg pamte cijeli život, koji ostaje upisan u nekim receptorima koji su im dugoročno bitni za razumijevanje svijeta u kojem žive, te koji čuvaju njihovo pravo na estetski doživljaj – ta je razlika sadržana upravo u osjećaju odgovornosti. Na sreću, u Hrvatskoj trenutno postoji i aktivno radi određen broj sjajnih autora koji već godinama njeguju tu vrstu odgovornosti prema kazalištu za djecu i koji svojim visokim standardima pokušavaju postati važan oslonac djeci u njihovom odrastanju. Spomenut ću samo neke: Olja Lozica, Matko Botić, Oliver Frljić, Saša Božić i Ksenija Zec, Renata Carola Gatica, Dario Harjaček, Rene Medvešek, Dora Ruždjak Podolski, Morana Dolenc, Romano Bogdan, Tamara Kučinović, Mario Kovač, Tomislav Zajec, Magdalena Lupi Alvir...

U našem radu za djecu, pokušavamo biti dio tih koji su odgovorni i koji bez obzira na zahtjevnost teme smatraju da je važno govoriti o nekim stvarima i dijalogizirati o njima s djecom preko scene, a ponekad i nakon predstave, jer kazalište za djecu predstavlja svojevrsnu inicijaciju u kazališnu umjetnost i postavlja temelje za sva buduća gledanja.

Projekt kojeg smo upravo završile bavi se jednom od tih tema o kojoj smo bez obzira na neku vrstu straha pitajući se kako uopće pristupiti takvoj temi, a da se ne zapadne u patetiku ili banalnost, odlučile prozboriti.

Naravno, u autokritičnoj poziciji sagledavanja vlastitog rada uvijek je moglo bolje, drugačije, tiše ili glasnije, no pozicija autorstva i odgovornosti kojeg ono nosi kao svoju

posljedicu ima i rizik od neuspjeha, kao i uspjeha kojeg se podjednako stoički mora podnijeti, jer tek tako se može ustrajavati u poziciji autorstva.

O ČEMU?

Iz autorske perspektive gledano uvijek se postavlja pitanje o čemu u kazalištu za djecu progovoriti, koje sadržaje današnja djeca žive, u čemu mislimo da se mogu prepoznati. Odgovor na to inicijalno pitanje „što?“ u slučaju predstave *Preko sedam mora, preko sedam gora* došlo je upravo iz promatranja djece čiji su životi prekinuti velikom migrantskom krizom. Odluka da progovorimo o temi djece izbjeglica povezala je s jedne strane naše generacijsko iskustvo rata koje je bitno odredilo naša djetinjstva, a s druge strane trenutnu, recentnu stvarnost koju jednako kao i mi posredno žive i naša djeca. Stvarnost je to o kojoj djeca ponekad postavljaju pitanja na koje ne znamo odgovore. Iako migrantska kriza još uvijek traje i njene se dugoročne posljedice mogu tek predvidjeti, neposredno iskustvo rata i prisilnog preseljenja, sve su češće teme analiziranja naše svakidašnjice, jer smo posljednje dvije godine svjedoci jedne o najvećih civilizacijskih kriza suvremenog doba. Izbjeglička kriza zatekla nas je nespremne i stavila na kušnju našu spremnost da pomognemo i pokrenemo sve naše ljudske potencijale kako bi istinski prepoznali i prihvatili drugog. Među brojnim izbjeglicama nalazi se i veliki broj maloljetne djece koja bježe od rata i progona. Velik broj njih putuje bez pratnje i nalaze se na najneizvjesnijem putu svog života. Njihova su djetinjstva zauvijek prekinuta.

Predstava *Preko sedam mora, preko sedam gora* na scenu dovodi upravo njihove priče. Temeljena na dokumentarnim materijalima, predstava priča priču o putovanju u bolji život, prema nesigurnom i neizvjesnom cilju, a priča ju upravo kroz pogled djeteta, koji bez obzira na sve još uvijek pokušava zadržati pravo na igru, na igračke i bajke, na djetinjstvo. No istovremeno nas podsjeća koliko je malo potrebno kako bismo prepoznali drugog.

Na taj način kazalište je postalo pokušaj suočavanja djece s recentnom stvarnošću, ali za nas je otvorilo jedno od ključnih pitanja predstave: kako predočiti djeci teme kojima su okruženi, a na prvi pogled nisu u njihovom referentom polju odrastanja?

KAKO?

Prva točka prepoznavanja proizašla je iz dramaturškog razmišljanja o načinima kako da se priča ispriča. Pokušale smo povezati ono što je djeci blisko i gotovo svakodnevno - pričanje bajki i ono što im je daleko i strano - temu rata, koja u svijetu djetinjstva znači ono najgore: njegov prekid. Prema definiciji *Hrvatske enciklopedije* bajka se oblikuje na tankoj granici zbiljskog i čarobnog, ovostranog i onostranog, težine opstanka i lakoće svijeta želje, bajka ne izjednačuje, već na osebujan način miri suprotnosti. Bajka kao oblik bila je dovoljno podatna za upisivanje i metaforičko predočavanje, ali i susretanje mladih gledatelja s problemima njihovih vršnjaka. Već je sam naslov *Preko sedam mora, preko sedam gora* posuđen iz svijeta bajki, kao jedan od najčešćih signala bajkovitih sadržaja, ali on istovremeno referira na konkretnu situaciju migrantske krize odnosno na tzv. izbjegličke rute. U dramaturškom oblikovanju same priče preuzeta je i struktura bajke odnosno struktura putovanja koja se u bajkama često pojavljuje - linearno događanje u kojem glavni junak savladava niz prepreka, pri čemu mu najčešće sekundira lik pomagača, kako bi došao do svog cilja.

Iako je u bajkama uglavnom prisutna odsutnost psihološke karakterizacije likova, protagonisticu predstave, djevojčicu Amal, pokušale smo oblikovati upravo kroz konkretnu psihološku karakterizaciju koja je u suprotnosti s ostalim likovima, na način da se zapravo upravo kroz njihovu suigru događa susret realnog i bajkovitog. Njena moć mašte i njena želja da nadvlada stvarnost generirala je sve pomagače likove na koje na svom putu nailazi, crtala je svoje pomagače, kako bi oni oživjeli na sceni, stoga je i svaki lik koji se iz scene u scenu pojavljivao zapravo postao njen način suočavanja sa stvarnošću.

NA KOJI NAČIN?

Naime, način na koji djeca izbjeglice vrlo često komuniciraju iskustvo rata upravo je crtež. Proučavajući crteže koji su nastajali u kampovima diljem Europe, moguće je doći do zaključka da se djeca prije svega bore za svoje pravo na djetinjstvo pri čemu su igra i mašta jedini mogući način izlaza iz stvarnosti ili njenog savladavanja. Dio njihovih crteža obilježen je neposrednim iskustvom rata. Motivski se reproduciraju scene koje su djeca doživjela tijekom napada na njihove domove u kojima su svjedočila najgorim mogućim stradanjima. Drugi dio crteža motivski se veže uz ono što su djeca za sobom ostavila, uz ono što su izgubila, ali o čemu i dalje sanjaju, čemu se svakodnevno nadaju. Crteži su to njihovih kuća i dvorišta u kojima

provode vrijeme sa svojim roditeljima. Na prvi pogled, izvađeni iz konteksta ratnih trauma, ti se crteži ne razlikuju ni po čemu od crteža djece koja nemaju iskustvo rata, ali znanje o kontekstu u kojem su pojedini crteži nastali, o pozadini motiva koji iza njih stoje, čine sam crtež još potresnijim. Upravo su crteži bili glavni impuls koji su posljedično generirali osnovi dramaturški postupak razvijanja priče. Glavna junakinja priče Amal, djevojčica je koja voli crtati i koja kroz crtanje interpretira stvarnost koju živi. Crteži su tako postali zajedničko mjesto odrastanja sve djece i druga točka prepoznavanja, ali je i realni upliv, odnosno korištenje pravih crteža djece izbjeglica vrlo direktno proces bajke transformirao u realitet.

S druge strane, glazbena dramaturgija predstave od samog početka gradila se paralelno s dramaturgijom priče. Razmišljajući o glazbi prva odluka iz koje je sve posljedično i proizlazilo bila je da glazba bude inspirirana melodijama Sirije, u kojima smo tražili prepoznatljive ritmove, koji su zatim skladani u odnosu na potrebe priče. Kroz cijelu predstavu izmjenjuju se realni zvukovi i skladana glazba, čineći u svojem „dijalogu“ finalnu kompoziciju koja neprestano balansira između bajke i stvarnosti. Našem stalnom suradniku, kompozitoru Nenadu Kovačiću, na ovom projektu pridružio se i Aurwa AlYoussef, glazbenik iz Sirije, koji trenutno traži azil u Hrvatskoj. Suradnja s Aurwom otvorila je u predstavi upliv realnog. Autentični zvukovi njegovog djetinjstva postali su na neki način emocionalni okvir predstave.

Predstava je kod djece pobudila ambivalentna pitanja od toga zašto djevojčica ne iscrta svoju mamu i tatu ili pak zašto se ne probudi jer to je ipak samo njen sam. No većina djece postavljala su pitanja, da li će se djevojčica vratiti kući ili da li je djevojčica stigla na odredište. Sva ova pitanja postavljena od djece same, otvaraju danji izazov iščitavanja slojeva predstave i to ne samo za nas kao autore. Naposljetku ključna spoznaja postaju upravo pitanja, pitanja koja svi mi koji se bavimo kazalištem za djecu postavljamo posredno i neposredno ne samo djeci, nego i njihovim roditeljima, pokušavajući na taj način djeci omogućiti da kroz predstave izgrade temelj nekog svog vlastitog postojanja. Bitno je da svi koji radimo kazalište za djecu uđemo u te nepredvidljive i rizične teme i suptilnim jezikom pokušamo doprijeti do djece.

Naši strahovi tek onda postaju opravdani jer oni su za nas kao kazališne stvaraocce ustvari najsigurniji put prema odgovornom kazalištu za djecu.

LEAD 1: Bitno je da svi koji radimo kazalište za djecu uđemo u nepredvidljive i rizične teme i suptilnim jezikom pokušamo doprijeti do djece.